

11.12.2018

JÄRJESTÖJEN YHTEINEN KANNANOTTO LÄHISUHDEVÄKIVALLAN SOVITTELUUN

Hyvä perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko,

sekä lähisuhdeväkivallan sovittelun käytännöt -työryhmän puheenjohtaja Jari Keinänen, sihteerit Mari Kaltemaa-Uurtamo ja erikoissuunnittelija Suvi Nipuli

Me allekirjoittaneet järjestöt haluamme ilmaista huolestamme siitä, miten lähisuhdeväkivallan sovittelua toteutetaan Suomessa. Kantamme lähisuhdeväkivallan rikossovitteluun on kokonaisuudessaan hyvin kriittinen. Vaadimme mahdollisuutta kommentoida avoimessa tilaisuudessa¹ Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan nimeämän sovittelutyöryhmän raporttia ja tutkimusta koskien lähisuhdeväkivallan sovittelua. Työryhmän tehtävänä on tehdä selvitys lähisuhdeväkivallan sovittelun käytännöistä hallitusohjelman mukaisesti.

Perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko totesi (23.1.2018) pyöreän pöydän tilaisuudessa edellyttävänsä toteutettavalta lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevalta tutkimukselta uhrinäkökulman huomioimista ja uhrien tukipalvelujärjestöjen kuulemista. Järjestöt nostivat sovittelun ongelmallisuuden esille myös toisessa pyöreän pöydän tilaisuudessa (29.11.2018), jonka ministeri Saarikko ja sisäministeri Kai Mykkänen yhdessä järjestivät.

Me allekirjoittaneet järjestöt suhtaudumme vähäisempien rikosten sovitteluun lähtökohtaisesti myönteisesti. Sovittelu sopii hyvin rikoksiin, joissa tapahtumien kulku on selkeä, tekijä myöntää teon, vahingot ovat helposti määriteltäviä ja osapuolet ovat tasaveroisessa neuvotteluasemassa.

Sovittelu ei ole osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi vakavampiin ja monimutkaisempiin rikoksiin kuten lähisuhdeväkivaltaan tai seksuaalirikoksiin². Lähisuhdeväkivallan sovitteluun sisältyy vakavia riskejä väkivallan uhrin kannalta. Me lähisuhdeväkivallan uhreja työksemme tukevat asiantuntijajärjestöt suhtaudumme siksi hyvin kriittisesti lähisuhdeväkivallan sovitteluun. Sovittelussa ei nyky muodossaan oteta riittävästi huomioon lähisuhdeväkivallan uhrin tarpeita ja oikeuksia eikä se onnistu katkaisemaan väkivallan kierrettä.

Sovitteluprosessin läpikäyneiden kokemukset kertovat vakavista ongelmista

Lähisuhdeväkivallan uhreille ja tekijöille tukea antavat järjestöt saavat säännöllisesti tietoa siitä, miten sovittelun läpikäyneet asiakkaat ovat prosessin kokeneet. Asiakkaat kertovat sovittelun vaikuttaneen usein kielteisesti uhrin hyvinvointiin, turvallisuuteen ja oikeusturvaan. Toivottua muutosta ei sovittelusopimuksen seurauksena ole tapahtunut vaan usko muutoksen mahdollisuuteen hiipuu. Sovittelua on käytettyä myös toistuvan ja vakavan lähisuhdeväkivallan

¹ Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan kokouspöytäkirjan (2.3.2018) mukaan tulosten esittelyä varten järjestetään miniseminaari syksyllä 2018. Tiedossamme ei kuitenkaan ole, että tällainen seminaari olisi toteutunut.

² 29.11.2018 tilaisuudessa Raiskauskriisikeskus Tukinaisen edustaja totesi, että sovittelua on käytetty myös seksuaalirikoksissa. Muun muassa Victim Support Europe on linjannut, että lapseen kohdistunut hyväksikäyttö tai muu seksuaalirikos ei sovellu soviteltavaksi.

ollessa kyseessä. Koska sovitteluun ohjataan usean viranomaisen taholta, väkivaltaa kokevien luottamus auttajatahoja ja oikeusjärjestelmäämme kohtaa vähenee.

Uhrit ovat kokeneet painetta osallistua sovitteluun peloistaan huolimatta, joko tekijän painostuksesta tai siksi, että useat ammattilaiset ovat kehottaneet osallistumaan sovitteluun käräjille menon välttämiseksi. Sovittelutoimistosta on ehdotettu yhteistapaamisia, vaikka uhri on ilmaissut pelkäävänsä tekijää. Erillistapaamisetkin on voitu järjestää samaan aikaan, jolloin esim. tekijä on lähtenyt seuraamaan uhria sovittelutoimistosta lähdetessä ja uhkaillut tätä. Uhria ei ole valmisteltu riittävästi sovitteluistuntoon ja tekijän kohtaamiseen, ja väkivallan uhka on ollut usein istunnossa läsnä sovittelijoiden sitä huomaamatta.

Väkivallan uhrien kokemus on, että sovittelijat ovat painostaneet sopimuksen tekoon. Kun sovittelusopimus on tehty sen toteutumista ei ole sovittelun toimesta seurattu. Syyttäjä on voinut tehdä syyttämättäjättämispäätöksen sovittelusopimukseen perustuen, vaikka uhri olisi toivonut rikoksen käsittelyä oikeudessa sovittelun lopputuloksesta riippumatta.

Nykyisin käytössä olevat sovitteluohjelmat eivät ole syntyneet uhrien tai uhrien tukijärjestöjen aloitteesta. Tukipalveluja tuottavien järjestöjen ja tahojen yhteinen näkemys on, että parisuhdeväkivallan dynamiikka ja roolijako jatkuvat sovittelu prosessissa eikä sovittelun avulla saada aikaan sitoutumista väkivallattomuuteen.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on ristiriidassa Istanbulin sopimuksen tavoitteiden kanssa

Istanbulin sopimus³ edellyttää, ettei lähisuhdeväkivallan uhria pakoteta sovittelunkaltaisiin vaihtoehtoihin ratkaisu- tai tuomitsemismenettelyihin (artikla 48). Sopimuksen selitysmuistiossa korostetaan, että lähisuhdeväkivallan dynamiikan vuoksi väkivaltaa kokenut ei koskaan voi olla sovittelutilanteessa tasavertaisessa asemassa tekijän kanssa ja siksi tämäntyyppisen väkivallan sovittelua tulisi välttää (kohta 252). Lähisuhdeväkivallan uhri ei ole pelkästään fyysisen tai seksuaalisen väkivallan uhri, vaan usein kyse on itsemääräämisoikeuden laajamittaisesta ja jatkuvasta loukkaamisesta.

Selitysmuistiossa todetaan myös, että valtion tulee huolehtia siitä, etteivät sovittelukäytännöt edesauta lähisuhteessa tapahtuvien rikosten yksityiseksi jäämistä vaan uhreilla tulee olla sovitteluun osallistumisesta huolimatta tasavertainen mahdollisuus oikeudenkäyntiin. Istanbulin sopimuksessa rangaistuksen koventamisperusteena mainitaan se, että teko on kohdistanut entiseen tai nykyiseen puolisoon, seurustelukumppaniin tai perheenjäseneseen (artikla 46).

Tutkimusten mukaan sovittelussa tapahtuu harvoin pysyvää rikoksesta epäillyn tapojen tai käyttäytymisen muuttumista tai väkivallan loppumista (ks esim. Qvist 2010, 2018 (painossa)). Sovittelu voi johtaa syyttämättäjättämispäätöksiin myös vakavissa väkivaltarikoksissa. Sambou ja Uotila⁴ toteavat omassa tutkimuksessaan, että syyttäjillä ei ole yhtenäistä linjaa sen suhteen, milloin parisuhdeväkivalta sopii sovitteluun ja milloin ei, tai milloin syyttämättäjättäminen on perusteltua ja milloin ei.

³ Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta eli Istanbulin sopimus astui voimaan Suomessa elokuussa 2015. Istanbulin sopimus on ensimmäinen nimenomaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa sääntelevä Euroopassa sovellettava kansainvälinen sopimus. Historiallinen sopimus laajentaa valtioiden oikeudellisesti sitovia velvoitteita väkivallan ehkäisemisestä, väkivallan vastaisen työn koordinoinnista ja uhrien auttamisesta. Sopimus toteaa naisiin kohdistuvan väkivallan olevan naisten syrjintää ja yksi vakavimmista sukupuoleen perustuvista ihmisoikeusloukkauksista. Sopimus velvoittaa valtioita auttamaan kaikkia perheväkivallan uhreja sukupuolesta riippumatta, mutta korostaa sitä, että naiset ja tytöt ovat erityisasemassa. Naisiin ja tyttöihin kohdistuu väkivaltaa nimenomaan heidän sukupuolensa takia.

⁴ Sambou & Uotila 2010; Lähisuhdeväkivallan sovittelun haasteet. Oikeus 2010/39, 167-176

Päivi Honkatukia⁵ on pohtinut sovittelun sopivuutta lähisuhdeväkivaltatapauksiin tekemiensä asiantuntijahaastattelujen pohjalta. Hän haastatteli tutkimustaan varten syyttäjiä, tuomareita ja rikosuhritukihenkilöitä. Honkatukia toteaa tutkimusraportissaan, että sovittelulaissa ja sen esitöissä korostetaan pidättyvää suhtautumista lähisuhdeväkivallan sovitteluun, mutta käytännössä linjat vaihtelevat paikkakunnittain. Myös saman paikkakunnan eri viranomaisten kesken voi olla erilaisia suhtautumistapoja sovitteluun. Haastatteluissa pidettiin epäkohtana sitä, että rikoksesta epäilty voi kieltää tukihenkilön osallistumisen sovitteluun – oikeudenkäynnissä tämä ei ole mahdollista.

Muun muassa nämä tutkimukset – uhrien kertomusten ohella – osoittavat, että sovittelu heikentää kansalaisten oikeusvarmuutta. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa väkivaltaa kokeneiden, erityisesti naisten, oikeusturva ei toteudu. Tämä tilanne on selkeässä ristiriidassa niiden ihmisoikeussopimusten kanssa, joihin Suomi on sitoutunut⁶.

Amnestyn Suomen osasto on omilla lausunnoissaan toistuvasti vaatinut, että lähisuhdeväkivallan sovittelun tule missään tilanteessa korvata huolellista esitutkintaa, saati muuta rikosprosessia. Itse rikosprosessia on kehitettävä prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden⁷ vahvistamiseksi – sovittelu ei saa mitätöidä rikosprosessin uhrinäkökulman vahvistamista.

Lähisuhdeväkivallan sovittelusta tulee nyky muodossaan luopua

Yhteinen näkemysemme on, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta tulisi nyky muodossaan luopua. Jotta lähisuhdeväkivaltaa voitaisiin sovittaa jatkossakin, tulee sovittelussa panostaa nykyistä enemmän riskinarviointiin, uhrin turvallisuuteen, uhrisensitiivisyyteen, uhrin edun ensisijaisuuteen, osallistumisen vapaaehtoisuuden varmistamiseen ja sovittelijoiden ammattitaitoon. Lähisuhdeväkivallan kohdalla sovittelun lähtökohtana ei voi olla osapuolten tasavertaisuus tai puolueettomuus, koska väkivallasta johtuen osapuolten suhteessa on väistämättä valtaepätasapainoa.

Lähisuhdeväkivallan uhrin ja tekijän välisen dynamiikan ymmärtäminen ja osapuolten välisen keskustelun ohjaaminen ovat vaativia tehtäviä kokeneelle ja koulutetulle ammattilaisellekin. Siksi lähisuhdeväkivallan sovittelijoilta pitäisi edellyttää vankkaa ammattitaitoa, vaikka sovittelu toteutettaisiinkin vapaaehtoistyönä. Pelkkä lisäkoulutus lähisuhdeväkivallan sovitteluun ei anna riittäviä valmiuksia tähän tehtävään.

Viranomaisten ei tule ohjata lähisuhdeväkivallan osapuolia sovitteluun vaan ensisijaisesti tukipalveluihin, joissa on riittävää ammatillista osaamista lähisuhdeväkivallan käsittelyyn ja joilla on paremmat edellytykset arvioida mitkä tapaukset voitaisiin tarvittaessa myös sovittaa. Lapsiin kohdistuvia ja seksuaalirikoksia ei tulisi sovittaa lainkaan.

Rikosuhripäivystys on omassa kannanotossaan (2012, päivitetty 2017) esittänyt ehtoja, joilla lähisuhdeväkivallan sovittelu voi edistää uhrin oikeuksien toteutumista (ehdot tämän dokumentin lopussa listattuna). Yhdymme näihin reunaehtoihin ja toteamme, että lähisuhdeväkivaltaa

⁵ Honkatukia 2011; *Uhrit rikosprosessissa. Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu* . Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252.

⁶ Myös naisten oikeuksien sopimusta valvova CEDAW-komitea on ilmaissut toistuvasti huolensa sovittelun käytöstä lähisuhdeväkivaltatapauksissa.

⁷ Prosessuaalinen oikeudenmukaisuus rikosten uhrien näkökulmasta tarkoittaa kiteytetysti reilua ja tasapuolista kohtelua, ja sitä, että he ovat tietoisia prosessin eri vaiheista (oikeusvarmuuskysymys) ja tuntevat tulevansa kuulluksi. Tätä kutsutaan myös menettelylliseksi oikeudenmukaisuudeksi. Uhrin kannalta kielteinenkin lopputulos on helpompi hyväksyä, jos se koetaan tehdyn reilusti ja osapuolia tasapuolisesti kuullen. (Honkatukia 2011)

voidaan sovittelua vain mikäli kaikki nämä ehdot täyttyvät. Toistuva lähisuhdeväkivalta on rajattava sovittelun ulkopuolelle, samoin kuin seksuaalirikokset.

Pääosa lähisuhdeväkivallasta, joka ohjautuu sovitteluun, kohdistuu naisiin ja tyttöihin. Sovittelu ei asiakkaittemme kokemusten perusteella toteuta restoratiivisen oikeuden tavoitteita, vaan pikemminkin asettuu esteeksi uhrin oikeuksien toteutumiselle. Siten sovittelu näyttäytyy rakenteellisena väkivaltana, joka kohdistuu erityisesti naisiin ja tyttöihin. Sovittelu sellaisena kuin se tällä hetkellä Suomessa toteutuu, loukkaa kaikkien väkivaltaa kokeneiden oikeutta elää ilman väkivaltaa tai sen pelkoa.

Yhteistyöterveisin, 11.12.2018

Amnesty International Suomen osasto ry

Ensi- ja turvakotien liitto ry

Lyömätön Linja Espoossa ry

Monika-Naiset liitto ry

Naisasialiitto Unioni ry

Nicehearts ry

Seta ry

Setlementti Tampere ry

Tukikeskus Varjo, Viola ry

Lisätietoja:

Satu Hintikka, yksikönjohtaja, Väkivalta- ja kriisityön yksikkö, Setlementti Tampere ry

satu.hintikka@setlementtitampere.fi, 050 523 7313

Johanna Matikka, asiantuntija, perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyö, Ensi- ja turvakotien liitto ry

johanna.matikka@etkl.fi, 050 3738 506

Pia Puu Oksanen, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvan syrjinnän asiantuntija,

Amnesty International Suomen osasto ry

pia.oksanen@amnesty.fi, 040 833 11 40

Rikosuhripäivystyksen kanta lähisuhdeväkivallan sovitteluun (8.11.2012, tarkistettu 7.1.2017)

Lähisuhdeväkivaltaa voidaan sovittaa mikäli:

1. Rikosasia on edennyt esitutkinnassa niin pitkälle, että asiaa voidaan sovittaa eikä esitutkinnan mukaan ole epäselvyyksiä siitä, kuka on vastuussa teosta
2. Molempia osapuolia ohjataan tukipalveluihin heti sovitteluohjauksen yhteydessä
3. Tapauksen soveltuvuudessa arvioidaan
 - väkivallan toistuvuus
 - väkivallan vakavuus
 - tekijä myöntää tekonsa
 - tekijä ottaa vastuun tapahtuneesta
 - vapaaehtoisen osallistumisen varmistaminen
4. Sovittelija, mieluiten kaksi, on osaava ja ilmiön tunteva
5. Ensin tavataan osapuolet erikseen
 - uhrin voimavarojen varmistaminen
 - vapaaehtoisen tukihenkilön osallistumisen varmistaminen
 - uhrin oikeuksista kertominen
 - uhrin tiedottaminen sovittelumenettelystä ja sen vaikutuksesta hänen oikeusturvaansa ja mahdolliseen oikeusprosessiin
6. Tukihenkilö sovittelutilanteeseen
 - uhrille tarjotaan aktiivisesti mahdollisuutta ottaa mukaansa tukihenkilö
 - uhrille kerrotaan mistä voi saada tukihenkilön
7. Jatkohoitosuunnitelma
 - uhrin kanssa suunnitellaan sovittelun jälkeinen jatkohoito
 - uhria autetaan/varmistetaan jatkohoitoon pääsy
8. Vahinkojen korvaaminen
 - myös lähisuhdeväkivallan sovitteluissa uhrin oikeusturvaan kuuluu rikosvahinkojen korvauksen saaminen
 - rikoksen tekijällä on motivaatio korvaamiseen
 - rikoksen tekijällä on taloudellisesti realistinen mahdollisuus korvusten maksamiseen
 - korvausten maksamista seurataan